

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กับการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากร

พรชัย จุฑามาศ

ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านวิชาการเกษตร ทรงคุณวุฒิ สำนักพระราชวัง

รองผู้อำนวยการโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ

Email: dongdib05@gmail.com

จากการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชมาเป็นเวลานานก่อนคำว่าความหลากหลายทางชีวภาพ (biological diversity) และการอนุรักษ์ (conservation) จะเป็นที่ยอมรับกันดีในประเทศไทย ทรงเริ่มอนุรักษ์ต้นยางนา ใน พ.ศ. 2503 ทรงทดลองเพาะเมล็ดยางนาที่เก็บจากต้นยางนา ในเขตอำเภอยางนาในกระถางบนพระตำหนักเปี่ยมสุข พระราชวังไกลกังวล หัวหิน และทรงปลูกต้นยางนาเหล่านั้นในแปลงทดลองป่าสาธิตใกล้พระตำหนักเรือนต้น สวนจิตรลดา พร้อมข้าราชการบริพาร เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม พ.ศ. 2504 จำนวน 1,250 ต้น ต่อมาในปี พ.ศ. 2504 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นำพรรณไม้จากภูมิภาคต่างๆ ทั่วประเทศมาปลูกในบริเวณที่ประทับสวนจิตรลดา เพื่อให้เป็นที่ศึกษาพรรณไม้ของนิสิตนักศึกษาแทนที่จะต้องเดินทางไปทั่วประเทศ ในวันพืชมงคล 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2528 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดอาคารห้องปฏิบัติการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อพืชที่โครงการส่วนพระองค์ฯ สวนจิตรลดา ทรงมีพระราชกระแสให้อนุรักษ์ต้นขนุนหลังพระที่นั่งไพศาลทักษิณในพระบรมมหาราชวัง จึงได้ดำเนินการพัฒนาเทคโนโลยีการเก็บรักษาพันธุ์พืชเอกลักษณ์โดยวิธีการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อพืช ได้แก่ ต้นขนุนและพืชเอกลักษณ์ของพระราชวังต่างๆ เช่น พุดสวน มณฑา ยี่หุบ สมอไทย ทำการอนุรักษ์ไว้ในสภาพปลอดเชื้อ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในอนาคต ในปี พ.ศ. 2529 ทรงพระราชทานให้โครงการส่วนพระองค์ฯ สวนจิตรลดา อนุรักษ์และขยายพันธุ์หวายที่มีค่าทางเศรษฐกิจชนิดต่างๆ โดยการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ทำการทดลองปลูกต้นหวายเหล่านั้นในป่ายางนาใกล้พระตำหนักเรือนต้น สวนจิตรลดา และมีพระราชดำริให้ทดลองปลูกที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ จังหวัดเชียงใหม่ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ จังหวัดสกลนคร และศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทองฯ จังหวัดนราธิวาส ในปี พ.ศ. 2529 นอกจากมีพระราชดำริให้มีการอนุรักษ์พันธุกรรมหวายแล้ว ยังได้จัดทำสวนพืชสมุนไพรขึ้นในโครงการส่วนพระองค์ฯ สวนจิตรลดา เพื่อรวบรวมพืชสมุนไพรมาปลูกเป็นแปลงสาธิต รวบรวมข้อมูลสรรพคุณ ตลอดจนการนำไปใช้ประโยชน์ ศึกษาการขยายพันธุ์พืชสมุนไพรโดยการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อ และเผยแพร่ความรู้ที่ได้สู่ประชาชน เมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม พ.ศ. 2531 ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชกระแสกับหม่อมเจ้าจักรพันธ์เพ็ญศิริ จักรพันธุ์ ให้ดำเนินการผสมพันธุ์ฝักสองชั้น (Double Hybridization) ขึ้นในศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และห้องปฏิบัติการเพาะเลี้ยงเนื้อเยื่อพืชของโครงการส่วนพระองค์ฯ สวนจิตรลดา ดำเนินการผสมพันธุ์ฝักสองชั้นพร้อมกันไปด้วย

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงสืบต่องานอนุรักษ์พันธุกรรมพืช โดยในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2535 ทรงมีรับสั่งกับนายแก้วขวัญ วัชโรทัย เลขาธิการพระราชวัง และผู้อำนวยการโครงการส่วนพระองค์ฯ สวนจิตรลดา “ให้ดำเนินการอนุรักษ์พืชพรรณของประเทศ และดำเนินการเป็นธนาคารพืชพรรณ”

สรุปสภาพการณ์เกี่ยวกับพันธุกรรมพืชและความหลากหลายทางชีวภาพและการดำเนินงานในโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ (อพ.สธ.) ตามที่ทั่วโลกตระหนักถึงการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน นอกจากกฎหมายภายในของแต่ละประเทศที่เข้ามามีส่วนบังคับใช้ ยังมีกฎหมายและอนุสัญญาระหว่างประเทศ ซึ่งเกี่ยวข้องในเรื่องของทรัพยากรชีวภาพต่างๆ โดยเฉพาะอนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพ Convention on Biological Diversity (CBD) ซึ่งประเทศไทยได้มอบสัตยาบันสารเข้าเป็น

ภาคีอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ เมื่อวันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2546 มีผลให้อนุสัญญาฯ มีผลบังคับใช้กับประเทศไทยในฐานะภาคีลำดับที่ 188 เมื่อวันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2547 โดยเนื้อหาวัตถุประสงค์ของอนุสัญญาฯ คืออนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพและแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรทางชีวภาพอย่างยุติธรรมและเท่าเทียม ดังนั้นประเทศไทยในฐานะที่เป็นภาคีจึงต้องจัดทำนโยบาย มาตรการ และแผนการดำเนินงานขึ้นเอง ขณะนี้ประเทศไทยมีพระราชบัญญัติที่ออกมาเพื่อใช้ในการนี้ได้แก่ พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 พระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542 และที่ยังอยู่ในการร่างพระราชบัญญัติ ได้แก่ร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์สัตว์พื้นเมือง ร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยความปลอดภัยทางชีวภาพ เนื่องจากสิ่งมีชีวิตดัดแปลงพันธุกรรมและระเบียบคณะกรรมการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรชีวภาพแห่งชาติ ว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการการเข้าถึงและการได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากทรัพยากรชีวภาพ เป็นต้น นอกจากนี้ ประเทศไทยยังต้องเตรียมพร้อมและมีมาตรการเพื่ออนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน การเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมและความปลอดภัยทางชีวภาพ การที่ประเทศไทยกำลังพิจารณาการให้สัตยาบันเข้าเป็นภาคีในสนธิสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยทรัพยากรพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและการเกษตร ค.ศ. 2001 (พ.ศ. 2544) (International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture 2001, ITPGR) ซึ่งเกี่ยวข้องกับทรัพยากรของประเทศ มีสาระสำคัญคือทรัพยากรพืชอาหารและการเกษตร 64 สกุล (genus) ประมาณ 3,300 ชนิด (species) ที่แนบท้ายสนธิสัญญาฯ ซึ่งเป็นของหน่วยงานภาครัฐจะตกเป็นของพหุภาคี ซึ่งรวมไปถึงข้อมูลต่างๆ ที่อยู่ในหน่วยงานของรัฐ เหตุนี้เราอาจสูญเสียทรัพยากรของประเทศเนื่องมาจากเมื่อต่างชาติได้นำไปศึกษาวิจัยและพัฒนาแล้วนำไปจดสิทธิบัตรเป็นพืชพันธุ์ใหม่ อาจส่งผลให้ประเทศไทยไม่ได้เป็นเจ้าของสิทธิในการใช้ทรัพยากรนั้นๆ เพราะอาจถูกจดสิทธิบัตรโดยต่างชาติไปแล้ว จึงเป็นอันตรายอย่างยิ่งในเรื่องของการสูญเสียความรู้และภูมิปัญญาพื้นบ้านให้กับต่างประเทศ โดยที่ประเทศไทยยังไม่มีความพร้อมของมาตรการเพื่ออนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน และการเข้าถึงทรัพยากรพันธุกรรมพืช ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า การเป็นเจ้าของทรัพยากรแต่ไม่สามารถผลิตและใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ได้อาจเป็นอันตรายอย่างยิ่งในอนาคต การนี้โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ (อพ.สธ.) ได้เสนอกับคณะผู้วิจัยการศึกษาลักษณะสหพันธสัญญา ระหว่างประเทศว่าด้วยพันธุกรรมพืช เพื่ออาหารและการเกษตรและคณะกรรมการพิจารณากระบวนการให้สัตยาบันสนธิสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยพันธุกรรมพืชเพื่ออาหารและการเกษตร ที่มีกรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือเสนอให้ประเทศไทยมี 3 สถานะคือ ภาคีรัฐภาคเอกชน และส่วนพระองค์ โดยที่โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ (อพ.สธ.) และหน่วยงานที่เข้าร่วมสนองพระราชดำริ จัดเป็นหน่วยงานส่วนพระองค์ ดังนั้น หากต่างประเทศจะนำข้อมูลหรือพันธุกรรมใดๆ ไปใช้ต้องขอพระราชทานข้อมูลหรือพันธุกรรมนั้นๆ ก่อน โดยขึ้นอยู่กับพระราชวินิจฉัยจากสถานการณ์นี้ โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ (อพ.สธ.) จึงขอพระราชวินิจฉัยจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในเรื่องสนธิสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยพันธุกรรมพืช เพื่ออาหารและการเกษตรโดยทรงมีพระราชวินิจฉัยเมื่อวันที่ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2547 ดังนี้ "หากผลการวิจัยและประชาสัมพันธ์ ประเทศไทยยังไม่พร้อมก็ขอให้ชะลอไปก่อน ระหว่างนี้ ขอให้นักวิชาการทุกฝ่ายร่วมมือกันเตรียมคนให้พร้อมโดยเร่งด่วน เพราะวันที่จำเป็นต้องรับการนี้ ต้องมาถึงสักวันหนึ่ง" เช่นเดียวกับในวันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ. 2547 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัสในพิธีเปิดการประชุมวิทยาศาสตร์นานาชาติเจ้าฟ้าจุฬาภรณฯ ครั้งที่ 5 เรื่องวิวัฒนาการของพันธุศาสตร์และผลกระทบต่อโลก ณ โรงแรมแชงกรีลา ในส่วนงานวิจัยทางพันธุศาสตร์ที่มีความก้าวหน้ามากขึ้น ดังนี้ "ความรู้ต่างๆ เหล่านั้น แม้จะมีประโยชน์มากก็จริง แต่ถ้าใช้ไม่ถูกเรื่องถูกทางโดยไม่พิจารณาให้ดีให้รอบคอบแล้ว ก็อาจก่อให้เกิดผลกระทบเสียหายแก่ชีวิตความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรงได้เช่นกัน เหตุนี้ประเทศต่างๆ โดยเฉพาะประเทศที่กำลังพัฒนา จำเป็นจะต้องศึกษาให้รู้เท่าและรู้ทัน" ดังนั้นจากอนุสัญญา CBD และ ITPGR โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ และหน่วยงานที่เข้าร่วมสนองพระราชดำริ จะเป็นส่วนที่ทำการอนุรักษ์ พัฒนา และ

ใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างยั่งยืน โดยขึ้นอยู่กับพระราชวินิจฉัยเป็นอิสระ ไม่ขึ้นกับผลของสนธิสัญญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งขึ้นอยู่กับจิตสำนึกที่รักและหวงแหนทรัพยากรดังที่ทรงมีรับสั่ง

" การรักทรัพยากร คือ การรักชาติ รักแผ่นดิน "

(14 สิงหาคม พ.ศ. 2540)

" ความมั่นคงของประเทศ คือความมั่นคงทางทรัพยากร "

(31 พฤษภาคม พ.ศ. 2544)

การดำเนินงานในระยะ 5 ปีที่หนึ่ง (มิถุนายน พ.ศ. 2535 - พฤษภาคม พ.ศ. 2540) และระยะ 5 ปีที่สอง (มิถุนายน พ.ศ. 2540 - กันยายน พ.ศ. 2544) โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (อพ.สธ.) แสดงให้เห็นชัดเจนว่าการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชให้เกิดผลประโยชน์ถึงมหาชนชาวไทยนั้น ต้องดำเนินกิจกรรมหลายอย่างพร้อมกันไป เพื่อเป้าหมายเดียวกัน บุคคลเดียวหรือหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งเพียงหน่วยงานเดียวไม่สามารถทำได้ครบถ้วน ต้องใช้ทรัพยากรมากทั้งทรัพยากรบุคคล อุปกรณ์ สถานที่ เวลา และงบประมาณ ตลอดจนต้องทำต่อเนื่อง ไม่มีที่สิ้นสุด นอกจากนั้นจำเป็นต้องให้ประชาชนทั่วไปมีความรู้จนเกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ เห็นประโยชน์และความสำคัญของพันธุกรรมพืช จึงจะทำให้การอนุรักษ์พันธุกรรมพืชสมบูรณ์ได้ ซึ่งได้จัดแสดงนิทรรศการในระยะ 5 ปีที่สองไป 2 ครั้ง คือ การประชุมงานสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน ระหว่างวันที่ 12-14 ตุลาคม พ.ศ. 2543 ณ ห้องประชุมสุธรรม อารีกุล อาคารสารนิเทศ 50 ปี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และการประชุมวิชาการและนิทรรศการทรัพยากรไทย: อนุรักษ์และพัฒนาด้วยจิตสำนึกแห่งนักวิจัยไทย ระหว่างวันที่ 21-27 มิถุนายน พ.ศ. 2544 ณ ศาลาพระเกี้ยว จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในระยะ 5 ปีที่สองนี้ มีการดำเนินการศึกษาในชีวภาพต่างๆ ในพื้นที่ ของ อพ.สธ. เท่านั้น เช่น เกาะเสม็ดสารที่กองทัพเรือรับผิดชอบ พื้นที่ อพ.สธ. อำเภอไทรโยค จังหวัด กาญจนบุรี พื้นที่ อพ.สธ. สวนสัตว์เปิดเขาเขียว จังหวัดชลบุรี พื้นที่ทับลาน และหนองกระเทียม จังหวัดนครราชสีมา พื้นที่โคกภูตากา อำเภอเวียงเก่า จังหวัดขอนแก่น การดำเนินงานที่ผ่านมาทางโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (อพ.สธ.) วางแนวกิจกรรมต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับการตื่นตัวการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ของโลก ทำให้หน่วยงานต่างๆ ได้เห็นภาพรวมการอนุรักษ์พัฒนาพันธุกรรมพืช ได้นำแนวกิจกรรมไปวางเป็นแนวโปรแกรมที่ดำเนินการคล้ายคลึงกันจนถึง ณ ปัจจุบัน ประชาชนและหน่วยงานต่างๆ โดยทั่วไปในประเทศไทยพูดถึงการอนุรักษ์ต้นไม้ การอนุรักษ์ป่า การปลูกต้นไม้ เริ่มรู้จักคำว่าความหลากหลายทางชีวภาพและความสำคัญ รวมทั้งการสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมมากขึ้น แต่ยังไม่มีความตื่นตัวที่ชัดเจนว่าเข้าใจชัดเจนหรือไม่ พืชพรรณของไทยทั้งที่เป็นพืชเศรษฐกิจและยังมีได้เป็นพืชเศรษฐกิจ พืชพรรณป่า หรือพืชพรรณที่พัฒนาคัดเลือกแล้ว ถูกเก็บและถูกนำออกนอกประเทศโดยถูกกฎหมายและไม่ถูกกฎหมายในระยะ 10 ปีที่ผ่านมา หน่วยงานต่างๆ ได้ขยายขอบเขตการศึกษาวิจัยให้ครอบคลุมพืชพรรณต่างๆ เน้นไปในเรื่องพืชอาหารและสมุนไพร เพราะประชาชนมีการดูแลสุขภาพมีเพิ่มมากขึ้น ในเรื่องอาหารเพื่อสุขภาพ อาจารย์และนักวิจัยในสถาบันการศึกษาและมหาวิทยาลัยได้ใช้ความรู้ ความสามารถด้านการศึกษาวิจัยในสาขาวิชาของตน กับพืชพรรณต่างๆ โดยทุนวิจัยทั้งจากรัฐบาลไทย และจากองค์กรต่างประเทศ รายงานผลการวิจัยได้พิมพ์เผยแพร่ทั่วไป เริ่มมีการศึกษาวิจัยพืชชนิดใดชนิดหนึ่งที่มีถิ่นกำเนิดในประเทศไทย ศึกษาลงลึกไปในด้านต่างๆ แต่ยังไม่มีการวางแผนการพัฒนาระยะยาวในการใช้ประโยชน์พืชชนิดนั้นๆ โดยหน่วยงานต่างๆ ที่ร่วมมือกันเองในประเทศไทยยังไม่มีมากเท่าที่ควร ส่วนทางด้านข้อมูลพันธุกรรมพืชในประเทศไทยมีอยู่ในหน่วยงานในรูปแบบต่างๆ กัน เริ่มมีการเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างหน่วยงาน และทำฐานข้อมูลพันธุกรรมเผยแพร่ให้ประชาชนทั่วไปเข้ามาศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลมากขึ้น โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จึงมีมาตรการในการดำเนินงานโดยคณะทำงานดำเนินงานศึกษาวิจัยงานอนุรักษ์พันธุกรรมพืช เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการดำเนินงานทางด้านวิชาการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช การเรียนรู้ทรัพยากรพันธุกรรมพืชโดยประสานงานและร่วมกับหน่วยงานและสถาบันการศึกษาต่างๆ และทำฐานข้อมูลพันธุกรรมพืชที่มีการเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างหน่วยงานให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในระยะ 5 ปีที่สาม (ตุลาคม พ.ศ. 2545 - กันยายน พ.ศ. 2549) โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้จัดประชุมวิชาการนิทรรศการ

ทรัพยากรไทย: ธรรมชาติแห่งชีวิต ในระหว่างวันที่ 9-15 พฤษภาคม พ.ศ. 2546 ณ สำนักพระราชวัง พระราชวังดุสิต และทรัพยากรไทย: สรรพสิ่งล้วนพันเกี่ยว ระหว่างวันที่ 19-25 ตุลาคม พ.ศ. 2548 ณ ศูนย์อนุรักษ์พันธุกรรมพืชโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ คลองไผ่ ตำบลคลองไผ่ อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา เพื่อให้เยาวชน ประชาชน นักวิชาการ ภาคเอกชน และผู้กำหนดนโยบาย ได้เห็นความหลากหลายแห่งศักยภาพของทรัพยากรไทย ได้เข้ามาเรียนรู้ในธรรมชาติแห่งชีวิต และสรรพสิ่งล้วนพันเกี่ยว ซึ่งจะนำไปสู่การอนุรักษ์พัฒนาและใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างยั่งยืน อันเป็นผลประโยชน์แท้แก่มหาชนไทย การดำเนินงานแผนแม่บทระยะ 5 ปีที่สี่ (ตุลาคม พ.ศ. 2549 - กันยายน พ.ศ. 2554) มีหน่วยงานที่เข้าร่วมจำนวน 82 หน่วยงาน สามารถแบ่งกลุ่มการสนองพระราชดำริได้ 10 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มความมั่นคงทางทรัพยากร กลุ่มสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช กลุ่มส่วนราชการที่เกี่ยวกับทรัพยากรชีวภาพ กลุ่มการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากร กลุ่มมหาวิทยาลัยที่ร่วมสนองพระราชดำริ กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏและมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล กลุ่มนโยบายในเรื่องของทรัพยากรชีวภาพ กลุ่มจังหวัดที่ร่วมสนองพระราชดำริ กลุ่มศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และกลุ่มหน่วยงานสนับสนุน นอกจากนี้ ยังมีโรงเรียนที่เข้าเป็นสมาชิกสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียนมากกว่า 1,200 โรงเรียน ในปี พ.ศ. 2550 ในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระชนมายุ 80 พรรษา และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงสืบทอดพระราชปณิธานในงานอนุรักษ์ทรัพยากรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้จัดให้มีการประชุมวิชาการนิทรรศการทรัพยากรไทย: ประโยชน์แท้แก่มหาชน ทรงเปิดพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติวิทยาเกาะและทะเลไทย ที่บริเวณเขาหมาจอ ตำบลแสมสาร อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี การจัดประชุมวิชาการนิทรรศการปี พ.ศ. 2552 ทรัพยากรไทย: ผันสู่วิถีใหม่ในฐานไทย ระหว่างวันที่ 19-25 ตุลาคม 2552 ณ สวนสัตว์เปิดเขาเขียว องค์การสวนสัตว์ในพระบรมราชูปถัมภ์ ตำบลบางพระ อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเป็นองค์ประธานในการเปิดประชุมวิชาการนิทรรศการ ทรงเปิดศูนย์อนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรภาคตะวันออก ห้องปฏิบัติการ DNA-Fingerprint และทอดพระเนตรนิทรรศการของโรงเรียนสมาชิกสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน เกษตรกร หน่วยงาน ส่วนราชการ มหาวิทยาลัย จังหวัด ศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่ร่วมสนองพระราชดำริ

จากการเตรียมการในเรื่องผืนสู่วิถีใหม่ในฐานไทย ทำให้โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ ได้วิเคราะห์ฐานไทย ฐานชุมชน ฐานของหน่วยงาน ส่วนราชการ มหาวิทยาลัย โรงเรียนที่ร่วมสนองพระราชดำริ นำไปสู่การเรียนรู้ทรัพยากรท้องถิ่น ได้แก่ ทรัพยากรกายภาพ ทรัพยากรชีวภาพ และทรัพยากรทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ซึ่งจำเป็นประสานกับท้องถิ่น ชุมชน ในการดำเนินการสำรวจฐานข้อมูลทรัพยากรท้องถิ่น เพื่อจัดตั้งศูนย์อนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรท้องถิ่น เช่น ศูนย์อนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรภาคตะวันออก สวนสัตว์เปิดเขาเขียว จังหวัดชลบุรี ศูนย์อนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรตำบลที่ร่วมสนองพระราชดำริจากพระราชกระแสที่พระราชทานเมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2548 ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา “ทำอย่างไร ให้ชุมชน มาให้โรงเรียน โดยเฉพาะนักเรียนช่วยในการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช และให้มีการทำ DNA Fingerprint ในโรงเรียน” และทรงย้ำเมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2550 ณ อาคารชัยพัฒนา สวนจิตรลดา “ให้เร่งอนุรักษ์และหาวิธีการรักษาสิทธิ” จะเห็นได้ว่าทรงพระอัจฉริยภาพที่ให้การปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน ช่วยดูแลรักษาทรัพยากรทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อม สนับสนุนให้โรงเรียน สถานศึกษา มหาวิทยาลัยในท้องถิ่น โดยให้นักเรียน นักศึกษาช่วยในการสำรวจให้รู้ทรัพยากรที่จะต้องอนุรักษ์ และมีการพัฒนาใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างยั่งยืนสู่เศรษฐกิจพอเพียง ปี พ.ศ. 2553 มีการจัดประชุมวิชาการนิทรรศการ สวนพฤกษศาสตร์โรงเรียนระดับภูมิภาค ครั้งที่ 1 ที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี ในปี พ.ศ. 2554 ได้จัดการประชุมวิชาการนิทรรศการ ทรัพยากรไทย: ก้าวสู่โลกกว้างอย่างมั่นใจ ที่ศูนย์ฝึกหนองระเวียง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี จังหวัดนครราชสีมา ปี พ.ศ. 2555 จัดประชุมวิชาการนิทรรศการ สวนพฤกษศาสตร์โรงเรียนระดับภูมิภาคครั้งที่ 2 ที่มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่ และในปี พ.ศ. 2556 จะจัดการประชุมวิชาการนิทรรศการ ทรัพยากรไทย: นำสิ่งดีงามสู่ตาโลก ที่เขื่อนศรีนครินทร์ จังหวัดกาญจนบุรี โดยมี การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย เป็นเจ้าภาพ

ปัจจุบันโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ (อพ.สธ.) ดำเนินงานตามแผนแม่บทระยะ 5 ปีที่ห้า (ตุลาคม 2554 - กันยายน 2559) มีหน่วยงานที่เข้าร่วมสนองพระราชดำริ 120 หน่วยงาน โรงเรียนสมาชิกสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียน ประมาณ 1,800 โรงเรียน และองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ตำบล เทศบาลตำบล เข้าร่วมสนองพระราชดำริในการจัดทำฐานทรัพยากรท้องถิ่น 31 ตำบล โดยการทำงานในแผนแม่บทระยะ 5 ปีที่ห้านี้ ดำเนินการทั้งทรัพยากรกายภาพ ทรัพยากรชีวภาพ และทรัพยากรวัฒนธรรมภูมิปัญญา ในรอบการเรียนรู้ทรัพยากร ที่มีกิจกรรมปกป้องพันธุกรรมพืช สำรวจเก็บรวบรวมพันธุกรรมพืช ปลูกรักษาพันธุกรรมพืช กรอบการใช้ประโยชน์ มีกิจกรรมอนุรักษ์และใช้ประโยชน์พันธุกรรมพืชศูนย์ข้อมูลพันธุกรรมพืช กิจกรรมวางแผนพัฒนาพันธุ์พืช และกรอบการสร้างจิตสำนึก มีกิจกรรมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช และกิจกรรมพิเศษสนับสนุนการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ในปี พ.ศ. 2551 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งมูลนิธิอนุรักษ์พันธุกรรมพืช สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (มูลนิธิ อพ.สธ.) ได้จัดทำโครงการขยายพันธุ์ม่วงเทพรัตน์ จำหน่ายเพื่อเป็นทุนจัดตั้งมูลนิธิ ได้รับการอนุญาตให้ตั้งมูลนิธิ ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2554 โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเป็นองค์ประธานมูลนิธิ อพ.สธ. มีวัตถุประสงค์ในการสนับสนุนการดำเนินงานโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ (อพ.สธ.) ปี พ.ศ. 2554-2558 ได้จัดทำโครงการรวมใจภักดี ปลูกมเหล็กรักษ์ - สักสยามินทร์ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในวโรกาสพระชนมายุ 84 พรรษา จำนวน 8,400,000 ต้น (แปดล้านสี่แสนต้น) เพื่อนำไปปลูกทุกตำบลทั่วประเทศ 7,255 ตำบล ให้ต้นมเหล็กรักษ์ สักสยามินทร์ ได้สักไว้ในแผ่นดิน เป็นต้นไม้ที่เป็นสัญลักษณ์ แสดงความจงรักภักดี สามัคคีปรองดอง สร้างสิ่งแวดล้อม มีมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ และเป็นเครื่องมือที่นำเข้าสู่ตำบลเพื่อการจัดทำฐานทรัพยากรท้องถิ่น การทำแผนพัฒนาท้องถิ่น ทำให้เครือข่ายสัคนานาชาติได้มอบให้ประเทศไทย โดยโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ มูลนิธิ อพ.สธ. ร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ในประเทศกว่า 30 หน่วยงาน และองค์การระหว่างประเทศ ได้แก่ FAO, TEAKNET, IUFRO และ ITTO ร่วมจัดประชุมสัคนานาชาติ World Teak Conference 2013 ระหว่างวันที่ 25-30 มีนาคม 2556 ซึ่งข้อมูลการประชุมได้สรุปเพื่อจัดทำแนวทางในการส่งเสริมการปลูกสักเพื่อกลับมาเพื่อใช้ในการพัฒนาประเทศ

บรรณานุกรม

โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ 2554 แผนแม่บทระยะ 5 ปีที่ห้า (ตุลาคม 2554 – กันยายน 2559) www.rspg.or.th